

*Araştırma makalesi/Research article***Kent kuramlarında sınıflandırma sorunsalı: Manuel Castells'in eserleri üstünden bir çözümleme¹**Umut Seren YARIM ALTUNAY²Research Assistant, Faculty of Economics and Administrative Science
Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
serenyarim@gmail.com, 0000-0001-7799-1744**Geliş Tarihi/Received Date:** 06.12.2023 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 15.12.2023**Önerilen Alıntılama/ Suggested Citation:** Yarım Altunay, U.S. (2023). Kent kuramlarında sınıflandırma sorunsalı: Manuel Castells'in eserleri üstünden bir çözümleme [The problematic of classification in urban theories: An analysis of the works of Manuel Castells]. *Journal of Politics, Economy and Management*, 6(2), 65–82.

Öz: Kent kuramları, tarihsel ve sosyo-ekonomik değişimlerle birlikte sürekli evrilmekte ve bu süreçte çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu makalede 19. yüzyılın Klasik Kent Kuramları, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Chicago Okulu, çağdaş olarak da ele alınan Neo-Marksist Kent Kuramları incelenecektir. Bu kuramlar sınıflandırılırken tarihsel, metodolojik ve mekansal boyutlar gibi çeşitli ölçütler temelinde olduğu gibi aynı zamanda Marksizm, Pozitivizm ve Post-Modernizm gibi belirgin düşünce akımlarıyla ilişkilendirilerek de kategorize edilmişlerdir. Makalenin temel amacı, bu kuramların kentle ilgili hangi özellikler çerçevesinde şekillendiğini, kente nasıl yaklaştıklarını ve hangi metodolojik yaklaşımları benimsediklerini incelemek ve sınıflandırma sorununu ortaya koymaktır. Bu sorun somut bir örnek olarak hala neo-Marksist kent kuramcısı olarak anılan fakat günümüzde 21. yüzyıl dinamikleriyle kentleri anlamaya çalışan ve ilk önemli eseri olan “Kent Sorunu” (*The Urban Question*) kitabından oldukça farklı bir yöne kayan Castells'in değişik tarihsel evrelerdeki farklı teorileri çerçevesinde ele alınacak ve tartışılacaktır. Bu makalede teorisyenin kent kuramlarına yaptığı katkılar, teorilerinin farklı dönemlerde ne yönde şekillendiği ve bu teorilerin günümüz kentlerini anlamada akademik yazına nasıl ışık tuttuğu üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak makalede Castells'in eserleri referans alınarak bu bağlamda bir çözümleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent kuramları, Sınıflandırma, Neo-Marksizm, Manuel Castells, Yerler uzamı, Akışlar uzamı

The problematic of classification in urban theories: An analysis of the works of Manuel Castells

Abstract: Urban theories are constantly evolving with historical and socio-economic changes and various theoretical approaches emerge in this process. In this article, the Classical Urban Theories of the 19th century, the Chicago School which emerged in the early 20th century, and the Neo-Marxist Urban Theories, which are also considered as Contemporary, will be examined. These theories are categorized either historically, methodologically, spatially, or about powerful currents of thought such as Marxism, Positivism, and Post-Modernism. The main purpose of this article is to examine the characteristics of these theories about the city, how they approach the city and which methodological approaches they adopt, and to reveal the problem of categorization. As a concrete example, this problem will be addressed and discussed within the framework of various theories of Castells. Although still often labeled as a neo-Marxist urban theorist, Castells' contemporary works strive to comprehend cities through the lens of the 21st century's Dynamics and are quite different

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Murat TEK'in danışmanlığında HMKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü SBKY Anabilim dalında Umut Seren YARIM ALTUNAY tarafından hazırlanan “Kent Kuramları: Değişim Dinamikleri ve Yeni Eğilimler” başlıklı henüz kabul edilmemiş doktora tezindeki tartışmalara dayanmaktadır.

² Correspondence author: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye, serenyarim@gmail.com

from his first important work “The Urban Question”. In this article, the theorist’s contributions to urban theories, how his theories were shaped in different periods, and how these theories shed light on understanding current cities are emphasized. As a result, the article analyzes Castells’ works in this context.

Key Words: Urban theories, Classification, Neo-Marxism, Manuel Castells, Space of places, Space of flows

JEL Classification: O18, P25

1. Giriş

Tarihsel ve sosyo-ekonomik değişimlerle beraber hızlı bir şekilde evrilen kent kuramlarına dair süreç içerisinde çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya konulmaktadır. 19. yüzyılda buldukları dönem itibariyle kapitalizmi ve kapitalizmin gelişimini çözümlmeyi kendilerine amaç edinen Klasik Kent Kuramcıları için kent başlı başına bir araştırma nesnesi yapılmaya da teorisyenler daha sonra oluşturulan kent kuramlarına önemli bir zemin oluşturmuşlardır. Kentin ilk kez sistematik şekilde ele alınışı Chicago Okulu’nun çalışmalarıyla başlamıştır. Sanayinin büyümesiyle daha canlı bir yapıya bürünen Chicago kentine olan yoğun göç hareketi, yaşanan göçler sonucunda ırkçılığın artması, kente uyum sorunlarının yol açtığı gettolaşma gibi kentsel problemleri çözmek için Chicago Okulu’un teorisyenleri kenti araştırma nesnesi haline getirmişlerdir. Zaman içinde meydana gelen sosyo-ekonomik ve toplumsal değişiklikler, Chicago Okulu’nun metodolojisini ve teorik yaklaşımının yetersiz kalmasına ve etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Özellikle mekânsal ayrışmaların altında yatan ekonomik ve politik yapıları yeterince analiz etmemeleri eleştirilmelerine sebep olmuştur.

1970’li yıllarda ise kentler kapitalist üretim süreçleri bağlamında analiz edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, uzun süre göz ardı edilen Marksizm yeniden canlanmış ve neo-Marksist kent teorileri gelişmiştir. Lefebvre’nin öncülük ettiği bu yeni kent sosyolojisi akımı, mekânın üretimi ve kent hakkı kavramları ile David Harvey; kolektif tüketim ve yeni toplumsal hareketler bağlamı ile Manuel Castells gibi isimlerin katkılarıyla dönemin öne çıkan düşünsel hareketlerinden biri haline gelmiştir. Castells kent sorununa “emek gücünün yeniden üretimi, kolektif tüketim” bakış açısıyla erken dönem çalışmalarını şekillendirmiştir.

Önemle vurgulanması gereken konu hızla değişen sosyo-ekonomik, toplumsal, kültürel dönemleri ve bu dönemlerin kente etkilerini açıklarken birkaç dönemi temsil eden teorisyenler söz konusu olduğunda nasıl bir rasyonel sınıflandırma yapılması gerektiği konusudur. Nitekim Castells’in ortaya koyduğu neo-Marksist ideoloji ile yazılmış başlangıç eserleri ile daha sonra ortaya koyduğu eserler arasında önemli farklılıklar olduğu söylenebilir. Çünkü 1980’lerin ortalarında Castells’in çalışmaları alandaki hakimiyetini kaybetmiştir. Dönemin konjonktürünün yanı sıra; toplumsal, ekonomik, siyasi dinamikleri radikal şekilde değişmiştir. Castells’in erken dönem çalışmalarında belirttiği refah devleti döneminde toplumsal üretimden kâr sağlayan sermaye; daha sonra 1970’lerden sonra yaşadığı yapısal krizden dolayı yönünü sanayiden yapılabilecek çevreye çevirmiş ve kolektif tüketim alanlarını metalaştırmıştır. Dolayısıyla emeğin yeniden üretildiği dönemden sermayenin yeniden üretildiği ve bu süreçte kentlerin metalaştığı döneme doğru bir geçiş yaşanmıştır. Castells (2002) son dönem eserlerinde, önceki dönem çalışmalarından birisi olan “Kent Sorunu” kitabında vurguladığı kent sorunlarının artık eskide kaldığını belirtir ve kariyerinin başlangıcındaki çalışmalarını pek çok açıdan eleştirir.

Bu makalede kent kuramlarının tarihsel süreç içindeki evrimsel değişimleri, kuramcıların kentlere yönelik bakış açıları ve metodolojik yaklaşımları incelenmiştir. Daha sonra somut bir örnek olarak Castells’in erken dönem çalışmalarından güncel kent kuramlarına olan entelektüel yolculuğu ve bu yolculuğun kent teorisine yansımaları ele alınmıştır. Bu yaklaşım, kent sosyolojisi alanındaki farklı akademik dönemler ve teorik yaklaşımlar arasındaki geçişleri daha iyi anlamak için kullanışlı bir örnek teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Castells’in entelektüel yolculuğunu anlamlandırırken aynı zamanda etkilendiği değişim dinamikleri üstünde de durulacaktır. Kentsel kuramlar tartışılırken Castells’in erken

dönem eserlerinden “Kent Sorunu” adlı kitabına sürekli atıflarda bulunulmakta Castells hala güncel akademik literatürde neo-Marksist teorisyen olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu makale ile Castells’in görüşlerini bu kısıtlılıktan kurtararak güncel kentsel tartışmalara yaptığı katkıları vurgulamak ve bu sayede alana önemli bir katkı sunmak amaçlanmaktadır. Kent çalışmaları literatüründeki anlaşmazlığın en azından bir kısmı, araştırmacıların bu tanımlama ve sınırlama konularında net olamamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kent kuramlarının sınıflandırma sorunsalına Castells üzerinden bakmak, bu alandaki teorik tartışmaları daha iyi anlamamıza ve kentsel alanların gelecekteki dinamiklerini öngörmemize yardımcı olacaktır. Bu girişim, aynı zamanda, kent kuramlarında işlevsel amaçlarla oluşturulan kategorize etme yaklaşımının sınırlılıklarını ve olanaklarını da sorgulayacak ve bu alanda yeni tartışma alanları açmayı hedefleyecektir. Nihayetinde çalışmada Castells’in eserleri referans alınarak bu bağlamda bir çözümleme yapılacak ve çözüm önerileri sunulacaktır.

2. 19. yüzyıl klasik kent kuramcıları

Birinci Sanayi Devrimi’nde buhar gücü ile çalışan makinelerin icat edilmesiyle başlayan mekanizasyon süreci tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişe neden olur. Ayrıca feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına sıçrayışı beraberinde getirir. İş bölümünde, ekonomik ve toplumsal yapıda ve dolayısıyla kentsel mekânda önemli değişiklikler yaşanır. Marx, Engels, Weber ve Simmel gibi klasik teorisyenler, bu yeni sosyo-ekonomik sistemleri farklı bakış açıları ve yöntemler kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede, kent; kapitalist üretim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin analizinin konusu olmuştur.

Sanayi Devrimi sonrasında endüstri kent formu, teknolojik ilerlemeye paralel olarak gelişen ulaşım ağları (özellikle demiryolları), fabrikaların yer seçimleri ve işçi sınıfının fabrika çevresinde kendi imkanlarıyla inşa ettiği bakımsız konutlar şeklinde kategorize edilebilecek üç temel faktör tarafından şekillenmiştir. Orta Çağ dönemi kentleri, surların dışına taşarak fabrika ve mahallelerin eklenmesiyle giderek büyümüş, bu süreçte kentler hızlı bir yayılma sürecine girmiştir (Mumford, 2019, ss. 478-488). Sanayileşme ile yaşanan hızlı gelişme sürecinde, nüfus artışı, barınma problemleri ve kentsel hastalıklar gibi karşılaşılan kentsel sorunları çözmek amacıyla ortaya konan yasalar, ütopyalar, kent modelleri ve ideolojiler kent formunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Tekkanat ve Türkmen, 2018, s. 117).

Marx, 1867 tarihli “Kapital” isimli eserinin ilk cildinde, İngiltere’deki kentlerin durumuna dayanarak kent-kır ayrımı üzerine bazı değerlendirmeler yapmıştır. Ancak, kent konusunda daha kuramsal çalışmalarını, Engels ile yazdığı “Komünist Manifesto” (1847-1848) ve “Alman İdeolojisi” (1845-1846) eserlerinde yoğunlaştırmıştır. Marx, bu çalışmalarında kent-kır ikiliği üzerine ve kentlerin sanayi devriminin merkezi olarak sınıf bilinci açısından mekânsal önemine değinmiş olsa da kentler ile ilgili kapsamlı ve sistematik bir değerlendirme yapmamıştır (Şengül, 2001).

Diğer yandan, Engels’in kent konularına yaklaşımını Marx’inkiyle aynı çerçevede değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmaz. Engels, 1845 yılında yazdığı “İngiltere’de Emekçi Sınıflarının Durumu” (2013a) ve 1872’de kaleme aldığı “Konut Sorunu” (2013b) adlı eserlerinde 19. yüzyılın kent sorunlarına ve özellikle barınma hakkı gibi temel kentsel haklara odaklanırken; İngiltere’nin büyük kentlerindeki “teneke mahalleleri” üzerine yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda yoksul kesimlerin yaşadığı alanlarda karşılaştıkları kanalizasyon, su, hijyen gibi günlük yaşam problemlerine de dikkat çekmiştir. Marx ve Engels kenti politik-ekonomi yaklaşımıyla inceleyerek tarihsel materyalist bir anlatımla Sanayi devriminin tarihin ilerlemeci çizgisi üzerinde ekonomik üretim tarzında önemli bir değişiklik meydana getirdiğini belirtmişlerdir. Bu da işçi sınıfının tarih sahnesine çıkışı ve burjuvazi ile arasındaki çelişkinin başlaması anlamına gelmektedir.

Öte yandan Marx ve Engels’in aksine kente çok farklı bir metodolojik yaklaşımla bakan ve yöntem olarak öznelliği tercih eden Weber’in sosyolojik tahayyülünde bireysel eylem ve bireysel bilinç yer almaktadır. Weber, sosyolojik yaklaşımının temelini belirli davranış biçimlerini öznel amaçlarla

ilişkilendirme çabasını oturtmaktadır. Sosyolojinin asıl görevi Weber'e göre, insanlar arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerin beraberinde getirdiği fiziksel değişimleri incelemekten öte bir anlam taşır. Aslolan bu etkileşimleri gerçekleştiren bireyler için taşıdıkları anlamları ve motivasyonları da açıklamaktır (akt. Martindale, 2000, s. 86). Weber kent sorunlarına da toplumsal eylem sosyolojisi perspektifinden bakarak kuramında “kent zihniyetine” yer verir ve kentlerde çok farklı toplumsal karakterlerin ve toplumsal konumların bir arada bulunduğu altını çizer (Martindale, 2000 ss. 86-87). Weber'in (2010, s. 124) kent teorisi, kentlerde bulunan çeşitli sosyal grupların bir arada yaşayabilmesi ve kent nüfusunun çeşitliliğini anlamayı amaçlar. Weber, tarihsel verileri detaylı bir şekilde inceleyerek “Hangi kent tipi kentsel topluluk kriterlerini karşılar?” sorusuna cevap arar. Bu yaklaşımla, kentlerin sosyal ve sınıfsal yapısını derinlemesine anlamaya çalışır.

Weber'in araştırmalarında odak noktası, kapitalist batı uygarlığının insanlık tarihindeki eşsiz niteliklerini belirlemek ve kapitalizmin gelişimini, bu gelişimin sosyolojik yansımalarını özellikle Avrupa ve Hristiyanlık üzerinden anlamaktır. Weber (2012) “Ekonomi ve Toplum” adlı eserinde kendi temel kavramlarından biri olan “rasyonalite”yi kent tanımına uygulamıştır. Weber için kent, her şeyden önce otoritenin akla uygunlaştırılmasını temsil eder ve kentlerin gelişimini analiz ederken, özellikle kentlerde hesaplayıcı akılcılığın gelişimine dikkat çeker (Güllüpcinar, 2013, s. 56).

Georg Simmel Kıta Avrupası'nda, kentleşmenin beraberinde getirdiği toplumsal sorunları gündeme getiren ilk araştırmacı olarak, kent sosyolojisine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Martindale'a (2000, s. 63) göre Simmel'in kent teorisi sistematik kentsellik teorisine en çok yaklaşan teorilerden birisidir. Teorisinin sosyolojik yaklaşımında kent ne demografik ayrımlarla ne de mahallelerin, varoşların fiziksel karakteristik özellikleriyle ilgilidir. Simmel'in kent analizinde öne çıkardığı konu, kent sakinlerinin zihinsel yapısının incelenmesidir. Simmel (2009) kent konusunda özellikle kültürel boyutlara odaklanmış ve kentsel yaşamın bireysel bilinç üzerindeki dönüşümlerini, metropolün insan psikolojisi ve karakteri üzerindeki etkilerini detaylandırmıştır. Bu konuları, “Metropol ve Zihinsel Yaşam” (*The Metropolis and Mental Life*) adlı makalesinde derinlemesine işlemiştir. Bu çalışmasında Simmel metropolün bireyler üzerindeki etkisini ve bu etkinin nasıl yeni bir insan tipi yarattığını analiz etmiştir. Kenti toplumsal bir inşa ve yaşam biçimi olarak tanımlayan Simmel'e (2009, s. 318) göre metropolde gürültü, kalabalık gibi pek çok uyarıcı tarafından kuşatılan metropol insanının zihni, yaşam ritmi çok yavaş olan kırdaki insana göre daha karmaşık ve daha yoğundur.

3. 20. yüzyılın ilk yarısı: Chicago Okulu

Klasik kent teorilerinde kentin bağımsız bir araştırma nesnesi olarak ele alınmama durumu 20. yüzyıla gelindiğinde değişmiştir. Bu dönemde, kent problemlerinin sistematik bir şekilde incelenmesi ve kentin ayrı bir disiplin olarak araştırma konusu haline gelmesi, Chicago Okulu'nun bir dönüm noktası olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Robert E. Park ve meslektaşları Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie, Louis Wirth'in Chicago Üniversitesi sosyoloji kürsüsünde yer alarak kent sosyolojisindeki araştırmaların ve teorilerin temellerini atmış olmaları nedeniyle söz konusu kent kuramcıları Chicago Okulu başlığı altında değerlendirilmektedir. Okulun kurucuları, 1900'lerin başında nüfus yoğunluğu, aşırı büyüme, etnik çeşitlilik bakımından bir laboratuvar özelliği gösteren “Chicago kentini” gözlemlemişlerdir. Bu dönemde, Chicago'nun öne çıkan özelliği, Orta Batı Amerika'nın ticaret, finans ve üretim merkezi olarak stratejik bir konumda olması ve güneyli siyahilerin daha iyi yaşam standartlarına ulaşma umuduyla bu bölgeye yoğun bir şekilde göç etmeleridir. Hızlı endüstrileşme sonucu gerçekleşen bu yoğun göç, kentte etnik çatışmalara, ırkçı hareketlere, yüksek işsizlik oranlarına, suç oranlarının artmasına, yoksulluğa ve salgın hastalıklara yol açmıştır (Serter, 2013, ss. 68-69).

Chicago Okulu, kenti bir biyotik topluluk olarak ele almış ve bu yaklaşım çerçevesinde “Kentsel Ekolojik Teori” ve “Kentlileşme Teorisi” olarak adlandırılan iki temel düşünce kent sosyolojisi alanında özellikle etkili olmuştur. “Kentsel Ekolojik Teori”; bireylerin oluşturdukları farklı grupların kent içindeki yer seçimine ilişkin mücadelelerini doğadaki rekabetle benzerlikler kurarak değerlendiren mekânsal kademelendirme yaklaşımıdır. “Kentlileşme Teorisi” ise Louis Wirth'in Simmel'den etkilenerek geliştirdiği kent yaşamının evrensel özelliklerini tanımlamayı amaçlayan ve kenti bir yaşam

biçimi olarak ele alan kültüralist bir yaklaşımdır (Duru ve Alkan, 2002, s. 11). Abbott'a (1997, s. 1152) göre Chicago Okulu'nun asıl olarak ortaya koymaya çalıştığı şey mekânın kendisinin insan davranışlarını değiştirdiği; belirli toplumsal aktörlerin belirli sosyal zaman ve mekânlardaki yerleşimlerini, düzenlemelerini anlamadan toplumsal hayatın anlamlandırılmayacağıdır. Castells'e (2002, s. 11) göre, Chicago Okulu kent sosyologlarının en önemli katkısı 20. yüzyılın ilk yarısında sanayileşme ve kentleşme dinamiklerinin yükselişiyle birlikte insan yerleşimlerinin biçimini ve sürecini sosyal seçim ve rekabet konularına bağlayarak mekânsal modelleme örnekleri oluşturma ve toplumsal süreçleri mekânsal kategorilere oturtma çabasıdır.

Chicago Okulu, Darwin'in evrim teorisi ve Durkheim'in toplum metodolojisinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Pozitivizmin özne-nesne ayırımına dayalı bilimsel bilgi anlayışı, nesnel gerçekliğin öznenin faaliyetlerinden bağımsız var oluşu ve dış dünyanın duyuşal metotlarla bilinebileceği varsayımı, okulun epistemolojik çerçevesini oluşturmuştur. Bu çerçeve, okulun en çok eleştirilen yönlerinden bir tanesidir. Pozitivist düşüncenin yansıması metodolojilerinde de karşılık bulmuş; nicel verilere ve ekonometriye yönelen Chicago Okulu sosyologları, doğa bilimlerini temel alarak toplumsal gerçekliği ve insan yerleşimlerini anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu yaklaşımı, haritalandırma ve istatistik gibi nicel verileri kullanarak uygulamışlardır. Ayrıca, bireyin toplumsal ve doğal çevre tarafından şekillendiği ilkesini insan davranışlarını anlamada ve toplumsal değişimleri analiz etmede bir yol haritası olarak kullanılmıştır.

Park'a (1936, s. 14) göre, kentte yaşayan bireylerin hayatlarını sürdürebilmek için birbirleriyle kurdukları ilişkiler, anlaşmalar ve çatışmalar, kentin doğal olarak şekillenmesini sağlar. Buna göre, kentler kendiliğinden konut alanları, iş yerleri, kültürel faaliyet bölgeleri, ticari ve endüstri alanları gibi farklı bölgelere ayrılmaktadır. Park (2020, s. 38), kentin yalnızca coğrafi bir ekolojik birim olmadığını, aynı zamanda mesleklerin ve uzmanlık alanlarının artmasıyla ilişkili olarak işbölümüne dayalı bir ekonomik düzen olduğunu belirtir. Bu bağlamda, kentin yapısında "baskınlık" (dominance) ilkesi kilit bir kavram olarak öne çıkar. Bu yaklaşıma göre, doğadaki yaşam topluluklarında baskın türlerin var olması gibi, insan yerleşimlerinde de dönemin koşulları ve ihtiyaçlarına uygun olarak merkezi iş bölgeleri, yerleşim alanları, sanayi bölgeleri, banliyöler, gecekondu mahalleleri, getto alanları ve göçmen mahalleleri mevcuttur. Park'a (1936, s. 8) göre, erken 20. yüzyılda bu egemen yapıları özellikle sanayi ve ticari kurumlar oluşturmuştur. Dolayısıyla bu kurumların bulunduğu alanların rant değerinin yüksek olması doğal bir durumdur.

İnsan ekolojisi yaklaşımına katkıda bulunan en önemli gelişmelerden biri, McKenzie'nin (2020) insanların ihtiyaçlarına göre çevre yaratma kapasitelerine sahip olduklarına ve bu yüzden insan ekolojisinin saf doğal bitki ve hayvan ekolojisinden farklı olduğuna dair görüşüdür. McKenzie'ye (2020, s. 117) göre nüfus artışı, rekabetin yoğunlaşması ve iş bölümünün gelişmesiyle birlikte hem sunulan hizmetlerde hem de bu hizmetlerin sunulduğu mekanlarda uzmanlaşma başlar. Bu durum, kentsel alanlarda belirgin bir mekânsal ayırım ve bölünmeyi beraberinde getirir. Bu ayırım, iş faaliyetleri için ayrılan özel alanlar (her endüstri ve hizmet dalı için ayrılmış bölgeler), tüketim amacına hizmet eden farklı alanlar ve yaşamak ve yerleşmek için tahsis edilen özel bölgeler şeklinde kendini göstermektedir (Hess, 2001, s. 73). Bu süreçte belirli faaliyetler (finansal kurumlar, ticaret yerleri, alışveriş merkezleri) kentin arsa değerlerinin yüksek olduğu noktalarda yoğunlaşırken, yerleşim yerleri ve diğer kurumlar kentin merkezinden dışa doğru yayılır.

Park'ın yaptığı gibi, McKenzie de kentte yaşayan insanların hareketlerini ve yer seçimlerini anlamak için bitki ve hayvan ekolojisinin temel argümanlarını kullanır. Bu bakış açısıyla kent toplumunun büyümesi, ekolojide gözlemlenen rekabet (competition), istila (invasion), yerinden etme ve ardıllık (succession) gibi süreçlerle gerçekleşir. Endüstrileşme ile paralel olarak kentler büyürken, öncelikle sanayi talep ve hammaddelere yakın bölgelere kurulur. Kentlerdeki nüfus artışı, farklı iş kollarının etrafında gerçekleşince, bu bölgeler olanaklarla donatılmış cazip yerler haline gelir ve bu yerleri elde etmek için rekabet ve mücadele başlar (Serter, 2013, s. 70). Böylece, özellikle ekonomik olarak güçlü gruplar kentin iyi konumlarını istila ederken, daha zayıf durumdaki sakinler artan arsa fiyatları ve kira bedelleri nedeniyle bu yerleri terk etmek zorunda kalırlar. İstilaya uğrayan bölge,

ardılları tarafından tamamen ele geçirilip karakterini değiştirdiğinde bu döngü tamamlanmış olur (Bal, 2018, s. 220).

McKenzie, insan ekolojisi ve kent arasındaki ilişkiyi genel bir çerçevede soyut bir teori olarak geliştirirken, Burgess bu teoriyi somutlaştırarak pratiğe dökülmüş hale getirmiştir. Burgess (2020, ss. 89-104) McKenzie'nin teorisinde belirtilen rekabet, istila ve yerini alma süreçleriyle oluşan mekânsal ayrışmayı haritalandırarak ve bir diyagram çizerek kentin genişlemesini gözler önüne sermiştir. Burgess'e göre, kentlerin iç yapısı eşmerkezli daireler şeklinde düzenlenmiş olup bu daireler kent içindeki farklı işlevsel bölgeleri birbirinden ayırır. Bu bölgeler merkezden dışa doğru genişler ve kentin yapısal organizasyonunu temsil eder (Keleş, 2017, s. 124).

Park'ın öğrencisi olan Louis Wirth 1938 yılında yayımladığı “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme” (*Urbanism as a Way of Life*) adlı makalesiyle kentsel ekoloji kuramının yanına kültüralist bakış açısını da ekler. Wirth (2002, ss. 77-106) bu makalesinde, kır ve kentin bireylerin davranışları üstündeki etkilerine, toplumbilimsel açıdan kentin önemine, kentleşme ve kentleşme tanımlarına, kentin büyüklüğünün, yoğunluğunun ve heterojenliğinin kişilerin hareketlerine olan etkisine, bir toplumsal yaşam biçimi olarak kentleşmeye vurgu yapar. Chicago Okulu kuramcıları gettoların, banliyölerdeki mekânsal ayrışmaların “doğal alanlar” olduğunu öne sürerek bunlara müdahale edilmemesi gerektiğine ve kentin kendiliğinden dengeye oturacağına dair vurgulamalarından dolayı eleştirilmiştir. Bu ayrışmaların arkasında yatan ekonomik ve politik ilişkilerin görmezden gelinmesi çeşitli tartışmalara neden olmuştur.

Chicago Okulu'nu önemli kılan “kentsel ekoloji” metodolojisi daha sonra farklı zaman dilimlerinde de pek çok teorisyeni etkilemiş ve bu doğrultuda kentler incelenerek eserler ortaya konmuştur. Yıllar içerisinde, Chicago Okulu'nun teorik öncüllerinden ve ampirik sosyal bilim araştırmaları modelinden ilham alan pek çok kent sosyoloğu ortaya çıkmıştır. Örneğin; ekolojik bakış açısı 1950'lerde Amos Hawley'in, 1960-1970'lerde ise Gerald Suttles'in çalışmalarında geliştirilmiş ve detaylandırılmıştır. Suttles, hem çetelerin hem de banliyödeki ev sahiplerinin davranışlarının coğrafi yakınlıktan kaynaklanan ahlaki bir düzeni yansıttığını ileri sürerek mekânın insan davranışlarını nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte 1977'de kent coğrafyacıları olan Brian J. L. Berry ve John Kasarda, kentsel bölgelerin arazi kullanım modellerini haritalamak için faktöriyel yöntemler ve istatistiksel teknikleri kullanarak “Çağdaş Kentsel Ekoloji” makalesini yayımlamışlardır (Judd, 2011, s. 6).

4. 20. yüzyılın ikinci yarısı: Henri Lefebvre ve David Harvey

20. yüzyılın ikinci yarısı 1945-1970 ve 1970-1990 olmak üzere iki ana döneme ayrılır. İlk dönem, Keynesyen ekonomik modelin hâkim olduğu bir zaman aralığı olarak bilinirken, 1980 sonrası dönem, küreselleşme ve neo-liberal ekonomi politikalarının üretim ve emek örgütlenmelerine hegemonik etkisiyle tanımlanır. Bu dönemde, coğrafi-mekânsal sınırların ve hiyerarşilerin yeniden yapılandırıldığı ve kentlerin işlevlerinin bu yeni iş bölümü ve ölçeklere göre biçimlendiği gözlemlenir (Brenner ve Keil, 2013). Sanayinin büyümesine bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak için kenti araştırma nesnesi haline getiren Chicago Okulu'na anlam veren dinamiklerin ve dolayısıyla konjonktürün değişmesiyle birlikte 1970'li yıllarda kent, kapitalist üretim süreçleriyle birlikte analiz edilmeye başlanmıştır. Uzun süre sessiz kalan Marksizm yeniden canlanarak neo-Marksist kent kuramları ortaya çıkmıştır.

Henri Lefebvre öncülüğünde başlayan bu yeni kent sosyolojisi, Manuel Castells² ve David Harvey'in de katkı sağlamasıyla döneme damgasını vurmuştur. Bu yeni kent sosyolojisi, Chicago Okulu'nun statik mekân anlayışını, kentsel mekândaki eşitsizlikleri ve ayrımları doğal gören yaklaşımları eleştirir. Temelde Chicago Okulu'ndan ayrılımlarının sebebi, Okul'un teorisyenlerinin

² Bu bölümde sadece Lefebvre ve Harvey'in kent kuramlarına yer verilecek Castells'in çalışmaları ayrı başlıkta incelenecektir.

sanayi periyodunun ve dolayısıyla sanayi kentinin teorisyenleri olmalarıdır. 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte sanayi döneminde doğan ve buradan yola çıkan yeni bir dönem; Lefebvre'nin adlandırmasıyla "Kentleşme Periyodu" başlamıştır.

Lefebvre'ye (1976, s. 21) göre, Marx'ın "Kapital" eserinden bu yana kapitalizm, iç çelişkilerini tamamen çözemese de bu çelişkileri hafifletebilmiş ve büyümeye devam etmiştir. Bunun temel nedeni, sistemin mekânı işgal edebilme ve mekânı üretebilme yeteneğidir. Kapitalizm bugünkü varlığını metaların mekânda üretilmesinden öte, "mekânın kendisinin" bir meta olarak üretilmesine borçludur. Lefebvre (2019a, s. 150) bu yeni kapitalizm döneminde mekânın metalaştırılarak bir amaç haline geldiğini, imalat endüstrisinin yerini inşaat-gayrimenkul ve eğlence endüstrisinin aldığını belirtir. Bu iki sektörün birleşerek sahil şeritlerini, dağlık bölgeleri ve kentleri genişlettiğini vurgular. Lefebvre (2019b, s. 61) için her toplum ve üretim tarzı kendi mekânını üretir. Kentsel mekânın üretimi, ona bağlı sosyal ilişkilerin yeniden üretimi anlamına gelir ve bu mekânın toplumsal bir ürün olduğunu gösterir. Her dönem, kendi mekânsal pratikleriyle mekânı şekillendirir ve sahiplenir. Dolayısıyla, toplumsal mekân analizi, toplumun, toplumdaki güç ilişkilerinin ve üretim şekillerinin analizi olarak kabul edilir.

"Sosyal Adalet ve Şehir" (*Social Justice and The City*) adlı eseriyle Marksizm'e adını atan ve kenti politik-ekonomik perspektif ile yorumlayan Harvey (2016) sermayenin kentleşmesi, kapitalizmin kentte yarattığı çelişkiler ve eşitsizlikler üzerine odaklanmıştır. Lefebvre gibi Harvey de Marksist ekonomik analiz kategorilerini sistematik olarak kentsel gelişim çalışmalarına uygulamıştır. En başından beri amacı kent çalışmalarını ve coğrafyayı Marx'ın ekonomi politiği çerçevesinde temellendirmektir (Merrifield, 2019, s. 281). Castells'in erken dönem eserlerindeki kent sorununa yaklaşımı emek gücünün yeniden üretimi iken Harvey kenti sermaye birikim süreciyle ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda Harvey'in bu konu üzerine yazdığı en önemli iki eseri, "Sosyal Adalet ve Şehir" (1973) ve "Sermayenin Sınırları" (*The Limits to Capital*) (1981) olarak kabul edilir. Bu eserler, sermaye birikimi teorisini kapitalizmin kendine özgü coğrafi yapısıyla bağlantılı olarak inceleyen en sistematik çalışmalardandır.

Harvey, "Sermayenin Kentleşmesi" (*The Urbanization of Capital*) (1985a) ve "Bilinç ve Kent Deneyimi" (*Consciousness and the Urban Experience*) (1985b) adlı eserlerinde, kapitalist kentleşmenin kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik süreçlerinin birbiriyle nasıl iç içe geçtiğini detaylı bir şekilde incelemeye devam eder. Ardından, kent araştırmalarında yeni bir alan olarak ortaya çıkan postmodernlik konusuna önemli teorik ve politik katkılarda bulunan "Postmodernliğin Durumu" (*The Condition of Postmodernity*) (1989) adlı kitabını yayımlar. Geniş anlamda Marksist bir bakış açısıyla, 1970'lerden bu yana postmodernitenin kapitalizmin kültürel ve politik-ekonomik çelişkilerini nasıl yansıttığını ve somutlaştırdığını gösterir. Harvey (2002, s. 150), kapitalist sınıfa ve bu sınıfın kentsel mekânda nasıl kâr elde ettiğine dair detaylı bir analiz yapar. Kapitalizmin evriminin bir parçası olarak kent, kapitalizme varoluşsal bir zemin sağlayarak kendini yeniden üretmesine imkân tanır. Bu bağlamda, Harvey'in (2020, s. 93) amacı, kapitalist sistem içindeki kent sürecini "birikim" ve "sınıf mücadelesi" kavramları üzerinden anlamak ve bu süreci detaylandırmaktır. Bu çerçevede, Lefebvre'den "sermaye çevrimi" kavramını ödünç alarak bu fikirleri geliştirir.

Harvey, başlangıçta sanayi kapitalistlerinin birinci endüstriyel çevrimde esas olarak kentsel çevreye yerleşmek ve üretim maliyetlerini düşürmekle ilgilendiklerini belirtmiştir. Bu döngüde, fabrikalara yapılan yatırımlar çoğunlukla ucuz konutların bulunduğu, köhne yerlerde gerçekleşmiştir. Ancak arzın fazlalığı nedeniyle piyasada yaşanan aşırı doygunluk, azalan kâr oranları ve sermaye birikiminin yeniden kazanç döngüsüne girememesi, sermayenin krize girmesine yol açmıştır (Harvey, 2020, s. 97). İlk çevrimdeki Keynesyen kent kapitalizmi, tüketimi canlı tutarak ekonomiyi ayakta tutan 'tüketim temelli' bir kent modelidir. Ancak Keynesyen ekonomik modelin çöküşü sonrasında kapitalizm kendini krizden kurtarmak için farklı bir yola başvurmuş ve kenti metalaştırmıştır (Şengül, 2001, s. 31). Harvey'e (2020, ss. 99-100) göre, sermaye birikimi birinci çevrimdeki (primary circuit) döngüye katılamayan fazla sermayeyi ikincil sermaye döngüsüne aktararak çözmeye çalışmıştır. Bu durum, yapıllı çevrenin üretimine geçişi tetiklemiştir. İkincil döngü, sermaye yatırımı ve artı değer üretimi çevrimidir ve bu iki süreç de mekân üretimi yoluyla hem dolaşır hem de birikir. Özellikle müteahhitler, emlak

şirketleri, emlak komisyoncuları, yatırımcılar ve mülk sahipleri gibi emlak sektörünü oluşturan sermaye kesimleri bu döngüdeki yeni aktörlerdir (Merrifield, 2019, s. 306).

5. Castells'in kent kuramı: Erken dönem çalışmalarından güncel kent kuramına

Manuel Castells 1960'ların sonunda Nanterre'de Mayıs hareketlerinin en şiddetli zamanlarında Alain Touraine rehberliğinde, Lefebvre'nin gözetiminde doktora tezini yazan bir sosyoloji öğrencisidir (Merrifield, 2019, s. 242). Castells ilk yazılarına ideolojik anlamda mevcut şehircilik kuramlarının (hem Chicago Okulu'nun görüşlerini hem de Lefebvre'nin teorisini) eleştirisini yaparak başlar ve yeni, eleştirel kent sosyolojisine katkıda bulunur. Castells'in bu dönemde ortaya koyduğu neo-Marksist ideoloji ile yazılmış başlangıç yazıları ile daha sonra ortaya koyduğu güncel eserleri arasında farklılık bulunmaktadır.

Bununla birlikte geçmiş yüzyıllardan süregelen ve dönemin politikalarıyla çözül(e)meyen sorunların yanında 21. yüzyılın ilk çeyreğini karakterize eden krizler ve çatışmalar; içinde yaşanılan yeni ekonomi-politiği, kültürü ve toplumu anlamak için yeni bir yaklaşımın aciliyetini arttırmaktadır. Ayrıca geçmiş dönemlere kıyasla teknolojinin yaşam tarzlarına daha fazla entegre olduğu ve insanın çevresini kendi ihtiyaçlarına göre giderek daha fazla tasarladığı, kişiselleştirdiği bir değişim döneminde, geleneksel tanımını yitiren kentin varoluş çabaları kentin konumunun sorgulanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda bu başlık altında söz konusu farklılaşma süreci ve sınıflandırma sorunsalı önce Castells'in düşünsel arka planındaki ve yöntemindeki değişiklikler doğrultusunda daha sonra kentsel sorunlara yaklaşımı açısından ele alınacak, daha sonra teorisyenin gözünden kentin konumu tartışılacaktır.

5.1. Düşünsel arka planı ve metodolojisi

Castells'in düşünsel macerası Franko yönetimindeki İspanya'da, Barselona Üniversitesi'nde başlar. Burada hem hukuk hem ekonomi lisans eğitimi alan Manuel Castells, komünist olmayan ama sol hareketi destekleyen bir anti-Franko, Katalonya İşçi Cephesi'ne üye olur (Géraldine Pflieger'den aktaran Querrien, 2007). Asturias bölgesindeki maden işçilerinin grevini organize ederken Frankocu yönetimden kaçmak zorunda kalan Castells, Paris'e siyasi mülteci olarak sığınır ve yarım kalan lisans eğitimini Sorbonne Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakültesi'nde tamamlar.

1964 yılında Fransa'nın elit okullarından biri olan Ecoles des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de Alain Touraine'le birlikte doktora başlar. Touraine'nin Paris yerel yönetimi ile anlaşması sonucu Paris metropolitan bölgesindeki sanayi yerleşimlerinin örüntülerinin istatistiksel bir haritasını çıkarmak durumunda kalan Castells, kent sosyolojisine adım atar ve doktora tezini bu yönde tamamlar (Castells ve Ince, 2006, ss. 10-11). Géraldine'e (aktaran Querrien, 2007, s. 216) göre, Touraine'nin rehberliği altındaki bu deneyim Castells'e Amerikan sosyolojisinin nicel metodolojik araçlarını kullanmayı öğretmiş ve kentsel sosyolojide teori ile pratiği nasıl birleştirebileceğini göstermiştir. Daha sonra çalıştığı Nanterre Kampüsü'nde başlayan Mayıs 1968 hareketinde etkin bir rol üstlenen Castells, sokak hareketlerine doğrudan katılımının ardından polis tarafından yakalanarak Paris'ten Cenevre'ye sürülmüştür. Bu süreçte, Marksist teoriyi, kent sosyolojisini, toplumsal hareketlerle ilgili Touraineci bakış açısını ve kişisel ampirik araştırma ilgisini bir araya getirerek yapısal bir manifesto niteliğindeki ilk kitabı "Kent Sorunu"nu yazmıştır (akt. Querrien, 2007, s. 216).

Erken dönem çalışmalarında Castells, Lefebvre'den daha ampirik, Touraine'den daha teorik bir metodoloji benimser ve kentsel araştırmalarını şekillendirmek için Althusser'in yapısalcı-Marksizm'ini kullanır (Merrifield, 2017, s. 37). İlk önemli eseri Kent Sorununda, aktör-yapı karşıtlığında 'yapı'ya daha yakın bir tutum sergiler ve aktörleri kapitalist üretim ilişkilerinin bir nesnesi olarak ele alır. Castells'e (akt. Şengül, 2009, s. 28) göre, ne kentler ne de toplumsal aktörler tarihsel bir sürecin ürünüdür; bunun yerine, politik ekonominin ve kapitalist çelişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.

Castells ampirik araştırmalara dayanan ve pek çok makaleden oluşan “Kent, Sınıf, İktidar” (*City, Class, Power*) adlı eserinde tıpkı “Kent Sorunu” adlı kitabında olduğu gibi Fransız Marksist felsefeyi kentlere uyarlar. Kitabın ön sözünde Castells (2017, ss. 28-29), “Kent Sorunu”nda yaptığı yöntemsel hataları sorgulayarak kendisini ikinci kuşak bir safhada gördüğünü ifade eder. Althusserci kavramları değiştirmeden gözlemlenen süreçlere mekanik bir şekilde uyguladığını ve Marksist teorinin kavramsal yaygınlaştırılması yerine, tarihsel analiz yoluyla yeniden yorumlanması gerektiğini öne sürerek kendi çalışmalarına yönelik öz eleştirilerde bulunur.

Castells (Castells ve Ince, 2006, s. 17) araştırma metodolojisinde sayısal verilere olan yatkınlığı nedeniyle kendini Amerikan tarzına daha yakın hissettiğini belirtir ve 1979 yılında Berkeley Üniversitesi’nden aldığı profesörlük teklifini kabul ederek Amerika’da kent araştırmalarına devam eder. San Francisco’da kentsel toplumsal hareketler, Latin hareketleri, eşcinsel toplulukların aktivizmi ve Paris’teki kentsel sendikacılık üzerine çalışmalar yapar. Bu süreçte bu toplumsal hareketlerin kenti, politikayı ve kültürü değiştirme ve dönüştürme kapasitelerini keşfeder ve bu gözlemlerini “The City and The Grassroots” adlı kitapta sunar. Castells (1983) bu eserinde, kentsel toplumsal hareketlerin sınıf temelli olmaktan ziyade adil ekonomik paylaşım, etnik kimlik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi konular etrafında şekillendiğini vurgular. Burada erken dönem eserlerine göre metodolojik bir farklılığa gider ve yapısalcı-Marksist tutumdan kentsel aktörleri ön plana çıkardığı Weberci özne odaklı yaklaşıma geçiş yapar.

Son dönem çalışmalarında ise 21. yüzyıl ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve kolektif tüketim yerlerinin sanal mekânlara taşınması, sosyal ilişkilerdeki dönüşüm, sanayi toplumundan ağ toplumuna geçiş ve özel hayatındaki önemli değişiklikle Avrupa’dan Amerika’ya geçişi ve Silikon Vadisinin etkisinde kalması Castells’in yönünü iletişim ve teknoloji araştırmalarına çevirmesine neden olur. 1990’lı yıllardan itibaren de bilgi teknolojilerinin büyüüne kapılan Castells, “The Informational City” (Enformasyonel Kent) (1991) ve “The Information Age” (Enformasyon Çağı) (1996-1997-1998) adlı üç ciltlik kitaplarında yönünü tekrar yapıdan yana kullanarak teknolojinin insanların kimlikleri ve siyasi beklentileri olmak üzere tüm koşulları belirlediğini ifade eder. Hong Kong Üniversitesi’nde verdiği bir röportajda Marksizmin çalışmaları için artık kullanışlı bir araç olmadığını ve onu metodolojik olarak terk ettiğini söyler (Castells, 2008, s. 4).

5.2. Erken dönem çalışmaları: Kolektif tüketim ve toplumsal hareketler bağlamında kent

Erken dönem çalışmalarıyla neo-Marksist kuramcılar arasında ele alınan Castells’in çalışmaları; özellikle “The Urban Question” (1977), “City, Class and Power” (Kent Sınıf İktidar) (1978) adlı kitaplarından ve Francis Godard ile birlikte kaleme aldığı Fransa’nın kuzeyindeki Dunkirk bölgesindeki saha araştırmasının verilerine dayanılarak yazılan “Monopolville: l’entreprise, l’état, l’urbain” (*Tekelci şehir: şirket, Devlet, Kent*) (1974); Paris’in çeperlerindeki konut krizini ele aldığı “Crise du logement et mouvements sociaux urbains” (*Konut Krizi ve Kentsel Toplumsal Hareketler*) (1978) adlı makalelerinden oluşmaktadır.

Bu eserlerinde kent, Castells için toplumsal yeniden üretimin, emek gücünün yeniden üretiminin mekânsal birimi olarak tanımlanırken üretimin ve sermayenin mekânsal birimi olarak tanımlanmamıştır. Çünkü Castells’e (2017, ss. 16-17) göre üretim bölgesel ya da küresel olarak işlemektedir. Bu yüzden kent üretim anlamında işlevsel değildir; fakat gündelik yaşam anlamında, emek gücünün yeniden üretimi anlamında kentler kolektif tüketimin sahasıdır. Devlet tarafından finanse edilen kamusal mal ve hizmetler, işlevsel açıdan önemli olup, konut tedariki, yol ve altyapı çalışmaları ve eğitim sistemi aracılığıyla işçilerin barınma, ulaşım ve sosyal uyum ihtiyaçlarını karşılar (Castells, 1977, s. 237). Castells (2017, s. 35), kolektif tüketimi toplu konut, kamusal altyapı, ulaştırma, okullar, hastaneler, kanalizasyon ve atık tesisleri gibi piyasa değerü düşük veya olmayan kolektif mal ve hizmetler olarak tanımlar. Bu kolektif mallar kendi başlarına kârlı olmadıkları için, devlet bu alanlardaki riski büyük ölçüde üstlenir ve kolektif tüketimin ana tedarikçisi olur. Bu durum, devletin sistemin iç çelişkilerini ve emeğin içinde bulunduğu krizi iyileştirerek sistemin devamlılığını sağlamasını içerir. Dolayısıyla devletin yaptığı müdahaleler, sermaye sınıfının çıkarlarını korumak içindir.

Gelişmiş kapitalist toplumlarda hem sermaye tarafından yapılan hem de tabandan gelen baskılar doğrultusunda devletin tüketim süreçlerine çok fazla etki etmesi emek ve sermaye arasındaki çelişkiyi artırır. Castells (1997); Keynesyen devletin tekelleşmeye varan fazla müdahalesine karşı çıkan kentsel toplumsal hareketlerdeki sınıf karşıtlığını sanayiden kente taşır. Tekelci şirketlerin daha büyük kârlar elde etmesini sağlayan hükümetler bir yandan barınma ihtiyacını karşılamak için fazladan konut üretmeye öte yandan ortaya çıkan eşitsizlikleri dengeleyebilmek için kamusal hizmetler üstünden emeği yatıştırmaya uğraşır. Castells'in Francis Godard ile birlikte kaleme aldığı "Monopolville: L'entreprise, L'état, L'urbain" (1974) ile "Crise du Logement et Mouvements Sociaux Urbains" (1978) adlı eserleri bahsi geçen tekellerin ele geçirdiği tekellerin ve buna karşı ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketlerin somutlaştırıldığı eserlerdir.

Castells ve Godard'ın (1974, ss. 10-11) Dunkirk'te yürüttüğü saha araştırmasına göre, devlet destekleri ve politikaları bu kentteki metalürji ve petrol sektörünü canlandırmıştır. Kentte büyük çelik fabrikaları, petrol rafinerileri ve tersaneler kurulurken burada çalışan işgücünün çoğunluğu temel hizmetlerden yoksun, niteliksiz ve kalabalık konutlarda yaşamaktadır. Keynesci müdahaleci devletin desteğiyle gerçekleşen bu kentsel-endüstriyel büyüme, barınma ihtiyacını karşılamak için her yıl fazladan işçi konutlarının yapılmasını ve ulaşım imkânlarının sağlanmasını gerektirmiştir. Ancak artan nüfusun konut, altyapı ve kentsel hizmetlere olan ihtiyacı; krizlere, kıtlığa, toplumsal çelişkilere ve emek gücünün ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimindeki işlev bozukluklarına yol açar. Böylece Dunkirk, beklenildiği gibi kentsel mücadelelerin, kentteki yeni toplumsal ve sınıfsal çatışma biçimlerinin merkezi haline gelir (Castells ve Godard, 1974, s. 12).

Castells ve arkadaşlarının (1978) Paris bölgesindeki toplu konut alanlarında (grands ensembles) gerçekleşen protesto hareketlerine odaklandığı "Crise du logement" adlı makale, "Yeni bir hayalet musallat oluyor: Kentsel kriz, kentsel bir devrim mi olacak?" ifadesiyle başlar. Bu çalışmada, devletin konut politikaları doğrultusunda Paris'in dış mahallelerinde, mümkün olduğunca fazla işçiyi barındıracak şekilde hızla inşa edilen büyük ve çok katlı konutların ortaya çıktığı belirtilir. Castells ve arkadaşları (1978, s. 167) nitelik ve donanım açısından yetersiz toplu konutları, emek gücünün hızlı ve ucuz yeniden üretimini hedefleyen bir kent politikasının depresif sembolleri olarak değerlendirir. Buna göre, kent planlaması adı altında gerçekleştirilen bu kentsel yenileme ve işgücünün merkezden dışarıya taşınması, devlet aygıtı tarafından mekâna yönelik büyük bir müdahaledir ve bu süreç ekonomik, siyasal ve ideolojik işlevlere sahiptir.

Castells (2017, s. 200) "Kent, Sınıf, İktidar" adlı eserinde, kentsel hizmetlere ulaşamayan grupların oluşturduğu örgütlenmeleri kentsel toplumsal hareketler olarak tanımlar. Bu eserde, sınıf ilişkilerinin ve sınıf mücadelesinin kentsel çatışmaları anlamada önemli rol oynadığını kabul ederken, kentsel toplumsal değişimin tek kaynağının bu olmadığını da belirtir. 1970'lerde barınma ve yerleştirme krizi ile ulaşım krizinin yalnızca işçi sınıfının problemi olmadığını gözlemleyen Castells, bu süreçte yapısal Marksizmi yavaş yavaş terk eder. Sahada günlük bakım hizmetlerinden ve kreşlerden yararlanamayan pek çok orta sınıf kadınla karşılaşır. Bu deneyimler sonucunda, ilk çalışmalarındaki katı Althusserci yaklaşımdan uzaklaşan Castells, araştırmalarında işçi sınıfının yanı sıra orta sınıf burjuvazisini de dikkate alır ve kentsel toplumsal hareketlerin, çok sınıflı siyasal örgütlenmelere dayanan protesto süreçleri olduğunu vurgular.

"The City and The Grassroots" adlı eserinde, Castells farklı coğrafyalarda meydana gelen kentsel toplumsal hareketleri inceler ve bu hareketlerin sadece ekonomik yeniden bölüşüm için değil, aynı zamanda etnik kimlik, toplumsal cinsiyet ve kabul görme gibi konulara da odaklandığını belirtir. "Kent Sorunu" adlı kitabında önemli bir yer tutan Althusserci yapısalcılığı, bu eserde tamamen terk eder ve kentsel toplumsal hareketlerin öznelliğine odaklanır. Bir röportajında, akıl hocasının asla Althusser olmadığını, Althusserci yapısalcılığı yalnızca "Kent Sorunu" adlı eserinde kullandığını ve daha sonra teorinin eksikliklerini fark ederek bu yaklaşımdan vazgeçtiğini açıklar (Castells, 1997, s. 145).

5.3. Castells'in güncel çalışmaları

Küresel kent ve küreselleşme kentsel düzlemde büyük sosyo-mekânsal değişimler ve yapılı çevrede dönüşümler yaratmış; 2000'lerin başında yeni teorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1970'lerden sonra sermayenin girdiği krize çözüm olarak piyasa merkezli ekonomik reformların benimsenmesi, küresel entegrasyonun derinleşmesi ve neo-liberal politika yaklaşımlarının doruğa ulaşması ile küresel ekonomik dinamikler önemli bir dönüşüm geçirir (Bradley, Seong, Smith ve Woetzel, 2022). Metropoller, özellikle 2000'li yılların başlarında uluslararası sermayenin odak noktası haline gelerek büyük altyapı projelerine, ticari merkezlere ve tüketim komplekslerine ev sahipliği yapar. Ancak yapılı-çevre üstünden artı değer üretmeye çalışan sermaye aynı zamanda kentsel mekândaki ayrışmayı, kutuplaşmayı derinleştirir. Neo-liberal politikaların vaat ettiği ekonomik büyümenin, yönetsel etkinliğin, demokratik katılımın ve refahın gerçekleşmemesi sistemin sürdürülebilirliğini sorgulatar.

Erken dönem çalışmalarında kolektif tüketim kavramını ortaya atarak kentsel mekânı işgücünün yeniden üretiminin gerçekleştiği mekân olarak ifade eden Castells, bu yeniden üretim sürecinde devletin müdahalesine karşı koyabilecek gücün ve onu dönüştürebilecek olanın da kentsel toplumsal hareketler olduğunu belirterek eleştirel kent sosyolojisi alanına damga vurmuştur. Berkeley'e taşınıp Silikon Vadisiyle tanışmasıyla bilgi ve iletişim teknolojileri alanına ilgi duymaya başlayan Castells, Ince ile olan röportajında (2006, s. 18), 21. yüzyılın dinamiklerinin tamamen farklı olduğunu dolayısıyla dönüşen konjonktürde kenti anlamlandırabilmek için farklı kavramlara ve tanımlara ihtiyaç olduğunu dile getirir.

Castells'e (2002, ss. 11-12) göre hem Chicago Okulu'nun hem de kendisinin erken dönem çalışmaları dâhil olmak üzere, neo-Marksist kent kuramları 21. yüzyılın başında özelde kentsel mekânda ve genelde toplumda ortaya çıkan yeni sorunlarla bağlantı kurmayı başaramamış ve derin bir sessizliğe bürünmüştür. Bu kuramlar, "eskiyen" kavramları tekrar tekrar gündeme getirmekten öteye gidememiştir. 'Çağdaş' olarak adlandırılan neo-Marksist kent kuramı, Chicago Okulu'nun analiz ettiği endüstriyel toplumun sona ermesi gibi, enformasyon toplumunun yeni kentsel bağlamı karşısında eskimiştir. Bu çerçevede, kent çalışmaları ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasında bir köprü kurmaya çalışan Castells, "The Informational City" (*Enformasyonel Kent*) (1989) adlı kitabında kent sosyolojisini çağa uyarlamak ve yeniden yapılandırmak için çaba gösterir.

Castells'e (2002) göre, gelişmiş telekomünikasyon, internet ve hızlı bilgi ve iletişim teknolojileri, dünya çapında ve metropol alanları içinde yeni bir ağ ve kentsel akış coğrafyası başlatmıştır. Bu gelişmeler, mekânsal yoğunlaşma ve ademi merkezizlik olgularını eş zamanlı olarak sağlamıştır. Bu dönemin öne çıkan özelliklerinden biri, küreselleşen ekonominin hesaplanamayacak kadar farklılaşmış ve karmaşık mali akışlarla dolu bir sistem haline gelmesidir. Kentlerin bu sistemdeki kilit rolü, genişleyen şirket ağlarını koordine edebilecek, yönetebilecek ve yenileyebilecek komuta ve kontrol merkezleri sağlamaktır (Bahçeci ve Öktem, 2019, s. 287). Özellikle 21. yüzyılda öne çıkan ileri bilgi ve iletişim teknolojileri, değişen ekonomik süreçte finans, sigortacılık, Ar-Ge, veri toplama ve analiz etme gibi hizmetlerin dünyanın farklı köşelerinde yerleşmesini sağlayarak, farklı uzamsal kalıpların oluşumuna katkıda bulunmaktadır (Castells, 2008, s. 505). Bu anlamda 21. yüzyılda küresel ekonominin, üretimin, tüketimin, toplumsal hareketlerin ve kent mekânlarının en temel özelliği ağlarla örülmüş bir yapıda olmalarıdır.

Castells'e (2008 ss. 515-520) göre, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, çalışma, alışveriş, eğlence, sağlık, eğitim ve kamu hizmetleri gibi gündelik hayat pratiklerinin, e-ticaret, e-devlet, uzaktan çalışma ve uzaktan öğrenme gibi uygulamalar aracılığıyla esnek bir hale gelmesine ve mekân ile zamandan bağımsızlaşmasına yol açmaktadır. Kişilerin mekânlar arasında daha rahat hareket edebilmesi, mekânların da giderek özelleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, yeni bilgi teknolojilerinin mevcut toplumsal değişim süreçleriyle olan etkileşimi, kentsel mekânlar üzerinde değişim ve dönüşüm açısından ciddi etkiler yaratmaktadır.

Dijitalleşmenin bir sonucu olarak bilgi yoğun akışın artması ve bu akışın sermaye-işgücü üzerinde hızla hakimiyet kazanması kentleri yüksek kaliteli işlerin ve ekonomik çıktının yaratılmasını teşvik eden

kilit düğümler haline getirmektedir. Castells'e (2010) göre; tüm büyük toplumsal değişimler, nihayetinde insan deneyimindeki mekân ve zamanın dönüşümü ile karakterize edilir. Dolayısıyla, teorisyen (2008) son dönem çalışmalarından olan "Ağ Toplumu'nun Yükselişi" adlı eserinde bu dönüşümlerin analizini üstlenerek toplumların uzamsal biçimlerinin (spatial forms) evrimini ve sosyal pratik açıdan yeni zaman algılarının (perception of time) ortaya çıkışını değerlendirmiştir. Bu anlamda "Enformasyon Çağı" olarak adlandırılan bu dönemde yerlerin uzamı (space of place) ile akışların uzamı (space of flows) arasındaki ayrıma dayanan bir şehircilik teorisi önerilmektedir. Akışlar uzamı ve yerler uzamı arasındaki gerilimi ve eklemlenmeyi içeren mekân formundaki değişim ve dönüşüm dönemin en önemli değişimidir.

Akışlar uzamı; farklı coğrafi mekânlardaki etkinlikleri ve insanları birbirine bağlayan etkileşimli bir ağda sanal olarak bir arada bulunma ve aynı zamanda fiziksel mekân sınırları içindeki somut deneyimlerdir. Kentler, akış uzamı ile yerler uzamının yarışan mantığı tarafından eşzamanlı olarak yeniden yapılandırılır. Kentler sanal ağlarda kaybolmaz; ancak, elektronik iletişim ve fiziksel etkileşim arasındaki arayüz tarafından ağlar ve mekânların kombinasyonu ile dönüştürülürler (Castells, 2002 ss. 13-14). Castells'e (2010) göre mekân deneyim temelinde inşa edilir. Bu nedenle kentler, komuta ve kontrol, koordinasyon, mal ve hizmet alışverişi, çeşitli ve etkileşimli sosyal yaşam işlevlerinin yoğunlaşmasından doğmuştur. Aslında kentler, başlangıçlarından itibaren iletişim sistemleridir ve fiziksel bitişiklik yoluyla iletişim şansını artırırlar. Diğer yandan, mikroelektronik temelli dijital iletişim, ileri telekomünikasyon ağları, bilgi sistemleri ve bilgisayar destekli ulaşımın gelişmesi sosyal etkileşim süreçlerinde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Bu teknolojik ilerlemeler sayesinde, iletişim sürecinde yer alan aktörler coğrafi konumlarından bağımsız olarak sosyal faaliyetlerde eş zamanlı olarak etkileşimde bulunabilmektedirler. Bu durum, sosyal etkileşimin mekânsal boyutunu önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu yeni mekânsallık biçimi 'akışlar mekânı' olarak adlandırılan bir kavramla ifade edilebilir.

Castells'e (2010) göre; dünya giderek daha fazla kentleşmektedir ve kentsel alanlarda yaşayan insan sayısı kırsal bölgelerde yaşayan nüfusu aşmış durumdadır. Bu eğilim artarak devam edecektir. Dolayısıyla insanların ve faaliyetlerin mekânsal yoğunlaşmasını gereksiz kılacak gelişmiş telekomünikasyon koşulları altında gelecek bilimcilerin öngördüğü gibi kentlerin sonu yerine insanlık tarihinin en büyük kentleşme dalgasının içinde yer almaktayız.

6. Sonuç

Kent kuramları, tarihsel ve sosyo-ekonomik değişimlerle birlikte sürekli evrilmiş ve bu süreçte çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Sanayi devriminden sonra feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş; üretimden toplumsal örgütlenmeye, kişisel ilişkilerden mekânsal düzenlemelere kadar her şeyi etkilemiş ve değiştirmiştir. 19. yüzyıl kent kuramcıları her ne kadar bu değişiklikleri açıklamak için belli bir kent teorisi geliştirmenin yararlı ve gerekli olduğunu düşünmeseler de kendilerinden sonraki pek çok teorisyen üzerinde derin etki bırakmışlardır. Marx ve Engels, 1960'larda çığır açacak neo-Marksist kuramcıların kentleri politik-ekonomik bir perspektifle analiz etmelerine öncülük etmiştir. Bununla birlikte, Weber'in Batı kentleri üzerinden rasyonalizasyon sürecini ele alarak kültürel ve öznel unsurları vurguladığı ideal kent önerisi, bugün pek çok çağdaş kuramcının fikirlerinin temelini oluşturmuştur. Simmel, metropol kentlerinin özelliklerini ve kente özgü yaşam tarzını detaylı bir şekilde açıklarken Chicago Okulu'nun önemli ismi Robert Park'ı ve kent çalışmaları literatürünü derinden etkilemiştir. Dolayısıyla bu teorisyenlerin oluşturduğu temel düşünceler sonraki dönem kent kuramcılarının dayanak noktası haline gelmiş ve bu durum, düşünürlerin "klasik" olarak sınıflandırılmalarına yol açmıştır. Bunun yanı sıra, bu teorisyenler yaşamları boyunca 19. yüzyılın dinamiklerine göre 19. yüzyıl kentlerini incelemiş olduklarından aynı zamanda "19. yüzyıl teorisyenleri" olarak da adlandırılmışlardır.

Sanayi Devrimi'nin büyüme ve olgunlaşma evrelerine şahit olan 20. yüzyıl, kent çalışmaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, klasik kuramcıların bıraktığı miras üzerine kurulan çalışmalarla Chicago Okulu sosyologları kentleri farklı açılardan ele alarak yorumlamış ve kent

araştırma nesnesi yapılarak sosyal bilimlerin konusu haline gelmiştir. Bu teorisyenlerin hem zaman hem de mekân açısından aynı yerde bulunmaları, onların benzer yaklaşımlar geliştirmelerine ve sonrasında belirli bir akademik sınıflandırma içerisinde değerlendirilmelerine yol açmıştır. Son dönemde Chicago Okulu'nun kentsel ekoloji yönteminin bazı teorisyenler tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu teorisyenler "2. Nesil Chicago Okulu" başlığı altında sınıflandırılmamaktadır. Çünkü öncelikle bu erken dönem 20. yüzyıl kent teorisinin, 21. yüzyılın kentsel sorunlarını ele almakta yetersiz kaldığı kanıtlanmıştır. Chicago kent çalışmaları okuluna ev sahipliği yapan Chicago kenti bile artık bu eski akademisyenlerin paradigmalarına uymamaktadır. Günümüz kentleri, 20. yüzyılın başlarındaki imalat temelli kentlerden farklı kalkınma, ekonomi, siyaset, kültür, toplum ve yönetim modelleri sergilemektedir.

Sanayi kentinin miadını doldurmasıyla ve kentsel mekânın kendisinin bir meta haline gelmesiyle beraber Chicago Okulu'nun öne sürdüğü tezler oldukça yetersiz kalmış ve yeni kuramlar ortaya konmuştur. 1960'lerde Henri Lefebvre'yle başlayan neo-Marksist dönem Harvey'in ve Castells'in katkılarıyla da zenginleşmiştir. Bu dönem zamansal bir ayırmadan çok değişen toplumsal, ekonomik, kültürel dinamikler ve yeni kuramcılarının bu dinamikleri açıklayış biçimlerine ve eski kent kuramlarına olan eleştirilerine göre kategorize edilmiştir. Ekonomik değişimlerin yanı sıra 1968 Mayıs öğrenci ayaklanmalarıyla beraber hem toplumsal cinsiyetin önemi hem de pek çok azınlığın kültürel haklarının tanınması anlamında ulus-devletin belirlediği normalliklerin ve anormalliklerin, Batı'nın çerçevesini çizdiği kalıpların dışında da bir dünya ve bir kentleşme deneyimi olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu dönemde eskiye ait kavramların, tanımlamaların, bakış açılarının değiştiğini ve dönemin kendine özgü yeni açıklamalarının ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu döneme ilişkin sınıflandırmalara bakıldığında, Chicago Okulu'nun ardından gelen teorisyenler, kentsel mekânı politik ekonomi perspektifiyle açıklamışlar ve önceki teorilere radikal bir eleştiri getirmişlerdir. Bu nedenle, bu dönemin kuramcıları, genellikle "radikal" veya "eleştirel" kent teorisyenleri olarak adlandırılmıştır (Kurtuluş, 2010; Turut ve Özgür, 2018; Rossi, 2019). Akademik literatürde daha yaygın olarak kabul gören bir kategorizasyon bu teorisyenlerin, Chicago Okulu'nun tersine, kentsel mekânı sermaye birikim süreçleri bağlamında incelemeleri ve Marksizmi kentsel analize dâhil ederken aynı zamanda Marksizmi de mekânsallaştırmalarından dolayı "Neo-marksist" teorisyenler olarak anılmalarıdır (Pınarcıoğlu vd., 2010; Türk, 2015; Soja, 2019). Bu tanımların dışında çoğu kaynakta çağımızın dinamiklerini temsil ettikleri düşüncesinden yola çıkılarak "Çağdaş Kent Kuramcıları" olarak da sınıflandırılmaktadırlar (Güllüpnar, 2013; Al-Rebholz, 2017; Turut ve Özgür, 2018).

Bu makalede, sınıflandırma problemine somut bir çözüm getirebilmek amacıyla, Manuel Castells'in hem erken dönem hem de güncel çalışmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kentsel kuramlar tartışılırken Castells'in erken dönem eserlerinden "Kent Sorunu" adlı kitabına sürekli atıflarda bulunulmakta ve Castells hala güncel akademik literatürde neo-Marksist teorisyen olarak kabul edilmektedir. İlk çalışmalarını Chicago Okulu'nun pozitivist, mekanik yaklaşımlarına ve bu yaklaşımların mekânsal ayrışmayı ve hiyerarşiyi meşrulaştırmasına eleştirel bir bakış açısıyla yazan Manuel Castells, erken dönem eserlerinde yapısal-Marksist Louis Althusser'den ilham alarak kolektif tüketim alanları ve emeğin yeniden üretimi konularını incelemiştir. Bu nedenle, Castells'in erken dönem çalışmalarının eleştirel veya neo-Marksist bir sınıflandırmada değerlendirilmesi o dönem için makul görünmektedir. Ancak, önemli bir nokta hem dönemin hem de teorisyenin entelektüel çevresinin değişmesiyle birlikte, kullanılan yöntemlerin ve geliştirilen teorilerin farklılaşma potansiyeline sahip olmasıdır. Ekonomik ve toplumsal yapıların değişimi, teorisyenlerin düşünsel yapısını etkileyebilir ve farklı dönemleri temsil eden eserlerin ortaya çıkmasına yol açabilir (Yarım Altunay, 2022).

Franco dönemi İspanya'sından kaçarak 1968'deki önemli öğrenci ayaklanmalarının yaşandığı Paris'e sığınan ve işçi partisine üye bir Katalan milliyetçisi olarak Castells, bu politik ortamda erken dönem eserlerinde yapısalcı-Marksist bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu durum, onun politik ve toplumsal koşullarının bir yansıması olarak doğal karşılanabilir. Daha sonraki yıllarda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin çığır açıcı gelişmelerinin yaşandığı ve bu teknolojilerin popülerliğinin zirve yaptığı bir dönemde, Castells'in Berkeley Üniversitesi'ne geçiş yaparak Amerika'da, Silikon Vadisi'nin kalbine taşınması, onun teorik yaklaşımlarında ve metodolojisinde değişiklik yapmasına neden olmuştur. Ağ

toplumunun etkileri altında kalarak teorilerini bu yeni yönde şekillendiren Castells son dönem çalışmalarında teknolojinin insanların kimlikleri ve siyasi beklentileri üzerindeki etkilerini vurgulamış ve Marksizmin artık çalışmaları için kullanışlı bir araç olmadığını belirterek bu metodolojiyi terk etmiştir.

Tüm bu çerçevede düşünüldüğünde Castells'in çalışmaları üzerinden kent teorilerinin incelenmesi, tek bir yazarın eserleri bile göz önünde bulundurulduğunda, mevcut kuramsal sınıflandırmanın karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermektedir. Genel olarak kabul edilen bu sınıflandırma sistemine temel teşkil eden varsayımlar giderek daha fazla sorgulanmakta ve işlevselliğini yitirmektedir. Bu sınıflandırma, geçmişi anlamlandırmada belirli bir işlevsellik sunsa da bazı sorunları göz ardı etmektedir. Özellikle güncel çalışmaların nasıl sınıflandırılacağı ve gelecekte hangi yöne evrileceği konusu oldukça tartışmalı bir hal almıştır. Kent sosyolojisinin disiplin olarak özerk bir kimlik kazanmasında kent teorilerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu teoriler, disiplinin gelişimiyle birlikte tarihsel dönemlere göre sınıflandırılmıştır. Ancak bu sınıflandırma, pek çok sorun ve zorluğu içinde barındırmaktadır. Kent sosyolojisinin bağımsız ve özgün olarak varlığını sürdürebilmesi, kent teorilerinin de özgün ve özerk bir varlık olarak kabul edilmesine bağlıdır. Bu bağlamda, kent sosyolojisinin bilimsel ilgi alanlarını kapsayan teorilerin sınıflandırılması daha işlevsel ve kolay hale gelebilir. Kent sosyolojisi, kent teorilerinin varlığına dayanmaktadır ve bu teorilerin özgün ve ayrı bir yönü olmadan sosyoloji disiplininden bağımsız teoriler ve eserler üretmemesi, disiplinin varlığını sorgulatabilir. Kent teorileri, bu varlık-yokluk sınavını geçtikçe ve başarılı oldukça, kendi kendine özgü yeni bir sınıflandırma ihtiyacını karşılamak için önemli bir adım atmış olacaktır.

Kaynakça

- Abbott, A. (1997). Of time and space: The contemporary relevance of the Chicago School. *Social Forces*, 75(4), 1149-1182. <https://doi.org/10.1093/sf/75.4.1149>
- Al-Rebholz, A. (2017). Kent kuramları: Klasikler ve çağdaşlar. M. Talas, ve E. Yiğit (Ed.), içinde *Kent sosyolojisi* (ss. 135-164). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bahçeci, H., & Öktem, M. (2019). Küreselleşme sürecinde kentselliğin dönüşümü: Toplumsal, teknolojik ve mekânsal süreçler üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, (2), 284-300. <https://doi.org/10.33712/mana.597185>
- Bradley, C., Seong, J., Smit, S., & Woetzel, J. (2022). *On the cusp of a new era?* Newyork, Mckinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/capabilities/risk-and-resilience/our-insights/on-the-cusp-of-a-new-era> (Erişim tarihi: 16.08.2023)
- Brenner, N., & Keil, R. (2013). Küresel kentlerden kentselliğin küreselleşmesine. *Birikim dergisi* (Çev. M. Üçoğlu), 16 Şubat. <https://www.birikimdergisi.com/guncel/590/kuresel-kentlerden-kentselligin-kuresellesmesine> (Erişim tarihi: 16.08.2023)
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach* (Çev. A. Sheridan). Londra: Edward Arnold.
- Castells, M. (1983). *The city and the grassroots: A cross-cultural theory of urban social movements*. California: University of California Press.
- Castells, M. (1989). *Informational city: Information technology, economic restructuring and the urban-regional process*. Cambridge: Blackwell.
- Castells, M. (1991). *The informational city: Economic restructuring and urban development*. New York: John Wiley & Sons.
- Castells, M. (1997). Citizen movements, information, and analysis: An interview with Manuel Castells. *City*, 2(7), 140-155.

- Castells, M. (2002). Urban sociology in the twenty-first century. *Cidades- Comunidades e Territórios*, (5), 9-19.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür: ağ toplumunun yükselişi* (Cilt 1). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2008). Interview with Manuel Castells. *Chinese Journal of Communication*, 1(1), 3-6.
- Castells, M. (2010). *Preface to the 2010 edition of the rise of the network society*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Castells, M. (2017). *Kent sınıfiktidar* (Çev. A. Türkün). Ankara: Phoenix.
- Castells, M., & Godard, F. (1974). *Monopolville: L'Entreprise, l'état, l'urbain*. Paris: Mouton.
- Castells, M., ve Ince, M. (2006). *Manuel Castells'le söyleşiler* (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M., Cherki, E., Godard, F., & Mehl, D. (1978). *Crise du logement et mouvements sociaux urbains*. Paris: Ecoles des Hautes Etudes en Science Sociale.
- Duru, B., & Alkan, A. (2002). Giriş: 20. yüzyılda kent ve kentsel düşünce. B. Duru, ve A. Alkan (Ed.), içinde *20. yüzyıl kenti* (ss. 7-26). Ankara: İmge Yayınevi.
- Engels, F. (2013a). *İngiltere'de emekçi sınıfın durumu* (Çev. O. Emre). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Engels, F. (2013b). *Konut sorunu* (Çev. T. Genç). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Güllüpinar, F. (2013). Kent kuramları. F. Güneş (Ed.), içinde *Kent sosyolojisi* (ss. 50-83). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Harvey, D. (1985a). *The urbanization of capital: Studies in the history and theory of capitalist urbanization*. USA: The Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (1985b). *Consciousness and the urban experience*. Oxford: Basil Blackwell.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. B. Duru & A. Alkan (Ed.), içinde *20. Yüzyıl kenti* (ss. 147-172), Ankara: İmge Yayınevi.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal adalet ve şehir* (Çev. M. Moralı). İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2020). *Kent deneyimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hess, A. (2001). *Concepts of social stratification: European and American models*. London: Palgrave Macmillan.
- Judd, D. (2011). Theorizing the city. D. Judd & D. Simpson (Eds.), in *The city, revisited: Urban theory from Chicago, Los Angeles, and New York* (pp. 3-20), London: University of Minnesota Press.
- Keleş, R. (2017). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kurtuluş, H. (2010). Kent sosyolojisinde değişen kavrayışlar ve Türkiye. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A. Kanbak & M. Şiriner (Ed.), içinde *Kent sosyolojisi çalışmaları* (ss. 177-226). İstanbul: Örgün.
- Lefebvre, H. (1976). *The survival of capitalism* (Çev. F. Bryant). Newyork: Allison & Busby.
- Lefebvre, H. (2019a). *Kentsel devrim* (Çev. S. Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2019b). *Mekânın üretimi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Martindale, D. (2000). Şehir kuramı. A. Aydoğan (Ed.), içinde *Şehir ve cemiyet* (ss. 35-100), İstanbul: İz Yayıncılık.

- McKenzie, R. (2020). İnsan topluluklarının çalışılmasında ekolojik yaklaşım. R. Park & E. Burgess (Ed.), içinde *Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler* (Çev. P. Karababa Kayalığı, ss. 107-124), Ankara: Heretik Yayınları.
- Merrifield, A. (2017). *Yeni kent sorunu*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Merrifield, A. (2019). *Metromarksizim: Şehrin marksist bir hikayesi* (Çev. B. Ersöz). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Mumford, L. (2019). *Tarih boyunca kent: Kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği* (Çev. G.K. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Park, R. (1936). Human ecology. *American journal of sociology*, 42(1), 1-15.
- Park, R. (2020). Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler. R. Park & E. Burgess (Ed.), içinde *Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler* (Çev. P. Karababa Kayalığı, ss. 37-88), Ankara: Heretik Yayınevi.
- Pınarcıoğlu, N.Ş., Kanbak, A., & Şiriner, M. (2010). Kent kuramları. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A. Kanbak & M. Şiriner (Ed.), içinde *Türkiye perspektifinden kent sosyolojisi çalışmaları* (ss. 71-102), İstanbul: Örgün Yayınları.
- Querrien, A. (2007). Géraldine Pflieger, De la ville aux réseaux/dialogues avec Manuel Castells, 2006. In *Les Annales de la Recherche Urbaine* (Vol. 103, No. 1, pp. 215-217). Persée-Portail des revues scientifiques en SHS.
- Rossi, U. (2019). Critical urban theory. A. Orum (Ed.), in *The wiley blackwell encyclopedia of urban and regional studies* (pp. 1-11). Torino: John Wiley & Sons Published. doi:10.1002/9781118568446.eurs0067
- Serter, G. (2013). Şikago okulu kent kuramı: Kentsel ekolojik kuram. *Planlama Dergisi*, 23(2), 67-76.
- Simmel, G. (2009). Metropol ve zihinsel hayat. G. Simmel (Ed.), içinde *Bireysellik ve kültür* (ss. 317-329), İstanbul: Metis Yayınları.
- Soja, E. (2019). *Postmodern coğrafyalar* (Çev. Y. Çetin), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şengül, H. (2001). Sınıf Mücadelesi ve kent mekanı. *Praksis Dergisi*, (2), 9-31.
- Şengül, T. (2009). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tekkanat, S., & Türkmen, S. (2018). Tarih boyunca kent formlarının biçimlenişine üzerine bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 107-124.
- Turut, H., & Özgür, M. (2018). Klasik kent kuramlarından eleştirel kent kuramlarına geçiş bağlamında kentleri yeniden okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(1), 1-19.
- Türk, S.M. (2015). 20. yüzyıl kent kuramları. *Gazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 2(3), 41-59.
- Weber, M. (2010). *Şehir: Modern kentin doğuşu* (D. Martindale & G. Neuwirth (Eds), Çev. M. Ceylan), İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum II.Cilt* (Cilt 2). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. B. Duru & A. Alkan (Ed.), içinde *20. yüzyıl kenti* (ss. 77-106). Ankara: İmge Yayınevi.
- Yarım Altunay, U. (2022). Aktör-yapı ikiliğinde Lefebvre, Castells ve Harvey'in metodolojisi: Karşılaştırmalı bir yöntem. N. Sarıgözel (Ed.), içinde *Sosyal beşeri ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar XIX* (ss. 317-334), İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Extended abstract

Various theoretical approaches to urban theories, which have evolved rapidly with historical and socio-economic changes, have been put forward in the process. In the 19th century, Classical Urban Theorists, who aimed to analyze capitalism and the development of capitalism, did not make the city an object of research in itself, but the theorists formed an important basis for later urban theories. The first systematic treatment of the city began with the works of the Chicago School of Sociology. The theorists of the Chicago School made the city an object of research in order to solve urban problems such as the intense migration to the city of Chicago, which became more vibrant with the growth of the industry, the increase in racism as a result of migration, and ghettoization caused by problems of adaptation to the city. With the changes in the socio-economic and social dynamics of the period, the Chicago School's approach that excluded the economic and political structures behind the segregation from the analysis caused the School's methodology and theoretical framework to become inadequate and lose its effectiveness over time.

In the 1970s, cities began to be analyzed in the context of capitalist production processes. In this period, Marxism, which had been ignored for a long time, was revived and neo-Marxist urban theories developed. This new urban sociology movement, led by Lefebvre, became one of the most prominent intellectual movements of the period with the contributions of names such as David Harvey with his concepts of the production of space and the right to the city, and Manuel Castells with the context of collective consumption and new social movements. Castells shaped his early works with the perspective of "reproduction of labor and collective consumption" on the urban problem.

The issue that needs to be underlined here is the destruction of space by time, as in the time-space compression (Harvey, 1997), and the prolongation of human life span to cover several periods, and how a rational classification should be made when it comes to theorists representing several periods while explaining these rapidly changing socio-economic, social and cultural periods and their effects on the city. As a matter of fact, it can be said that there are significant differences between Castells' early works written with neo-Marxist ideology and his later works. Because by the mid-1980s, Castells' work had lost its dominance in the field. In addition to the conjuncture of the period; social, economic, and political dynamics have changed radically. Capital, which profited from social production during the welfare state period, which Castells had mentioned in his early works, then turned its direction from industry to the built environment and commodified collective consumption spaces due to the structural crisis it experienced after the 1970s. Therefore, there has been a transition from the period when labor was reproduced to the period when the capital was reproduced and cities were commodified in this process. In his recent works, Castells (2002) states that the urban problems he emphasized in one of his earlier works, "The Urban Question", are now a thing of the past and criticizes his earlier works in many respects.

In this article, both the early and recent works of Castells are analyzed in detail to provide a concrete solution to the problem of classification. While discussing urban theories, Castells' early work "The Urban Question" is constantly referred to and Castells is still considered as a neo-Marxist theorist in the current academic literature. Castells, who wrote his early works with a critical perspective on the positivist, mechanistic approaches of the Chicago School and their legitimization of spatial segregation and hierarchy, was inspired by the structural Marxist Louis Althusser in his early works and examined the issues of collective consumption spaces and the reproduction of labor. Therefore, it seems reasonable to categorize Castells' early work as critical or neo-Marxist for that period. However, an important point is that as both the period and the theorist's intellectual environment changed, the methods used and the theories developed had the potential to diverge. Changes in economic and social structures can affect the intellectual structure of theorists and lead to the emergence of works representing different periods (Yarım Altunay, 2022).

As a Catalan nationalist who fled Franco-era Spain and sought refuge in Paris during the major student uprisings of 1968, Castells, as a member of the Labor Party, adopted a structuralist-Marxist approach in his early works in this political environment. This can be taken for granted as a reflection

of his political and social conditions. In later years, at a time of groundbreaking developments in information and communication technologies and the peak of their popularity, Castells' move to the heart of Silicon Valley in the US, where he transferred to Berkeley University, led to a change in his theoretical approaches and methodology. Under the influence of the network society and shaping his theories in this new direction, Castells emphasized the effects of technology on people's identities and political expectations in his recent works and abandoned this methodology, stating that Marxism was no longer a useful tool for his work.

Considered within this framework, the examination of urban theories through Castells' work reveals the difficulties faced by the existing theoretical classification, even when the works of a single author are taken into account. The assumptions underlying this generally accepted classification system are increasingly being questioned and losing their functionality. While this classification offers a certain functionality in making sense of the past, it ignores some problems. In particular, the issue of how to classify current studies and in which direction they will evolve in the future has become quite controversial.

Yazar katkıları/Author contributions: Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Çıkar çatışması beyanı/Conflict of interest statement: Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Veri kullanılabilirliği bildiri/The data availability statement: Herhangi veri bulunmamaktadır.

Etik beyanı/ Ethics statement: "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederim.